

УДК 336.7:631.16

Трусова Н.В.

д.е.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

ФІНАНСОВА СИСТЕМА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

***Анотація.** Розглянуто фінансову систему як фактор інтеграції сукупних елементів економічної системи держави. Обґрунтовано, що альтернативна модель формування та реалізації фінансової політики держави в контексті розвитку фінансової системи та дії економічних чинників забезпечує оптимальний розподіл вартості фінансових ресурсів між підприємствами, домогосподарствами, галузями, регіонами та фінансовими посередниками. Визначено механізм функціонування фінансової системи при розробці, плануванні та регулюванні державної фінансової політики.*

***Ключові слова:** фінансова система, суб'єкти фінансової системи, державна фінансова політика, бюджетно-податкова політика, управління державним боргом.*

Постановка проблеми. Фінансова система виступає важливим фактором інтеграції всіх елементів економічної системи, запорукою їх високоефективного функціонування і акумулятором фінансових ресурсів на вищому рівні. Для здійснення своїх функцій щодо інтегрування економіки, фінансова система повинна задовольняти інтереси всіх суб'єктів, підтримуючи на належному рівні дієздатності всі свої структурні і динамічні параметри.

Фінансова система знаходить своє відображення у формуванні та реалізації державної фінансової політики, яка проявляється у формах і методах мобілізації фінансових ресурсів, їх розподілу між суб'єктами системи, в структурі доходів і витрат. Вирішення проблеми фінансової нестабільності та економічного розвитку країни на тлі нарощення обертів фінансової кризи та посилення її впливу на загальний фінансовий механізм держави забезпечує саме функціональність дії фінансової системи.

При цьому суттєвий вплив фінансового ринку на економічний розвиток країни призводить до виокремлення об'єктивних тенденцій щодо зростання частки вкладу фінансового сектору у ВВП, який є рушійною силою перерозподілу у межах фінансової системи коштів, що залучаються у вигляді зовнішніх позик та іноземних інвестицій. Фінансові ринки за обсягами перевищують ринки реальних товарів та послуг, а ціни на деривативи, особливо спекулятивні, почи-

нають безпосередньо впливати на ефективність товарних ринків. Крім того, доходи окремих груп суб'єктів від операцій на фінансових ринках перевищують доходи від інших видів діяльності; домогосподарства звертають свою увагу все більше на фінансові ринки, вкладаючи грошові кошти в цінні папери, банківські депозити, впливаючи на ринки опосередковано через інституційних інвесторів (страхові компанії, пенсійні фонди, інвестиційні компанії тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтування трактування понять «фінансова система» та «фінансова політика», визначення методичних підходів до формування та реалізації фінансової політики держави, відображені в багатьох наукових працях зарубіжних дослідників (Б. Босоне, М. Дука, Р. Левіне, Р. Сілла, Ф. Хартман, Ф. Хейдер, Й. Какес, А. Ладж, А. Хаубен). Серед українських науковців питаннями теорії й практики фінансових систем в контексті державної фінансової політики займалися О. Василик, О. Герасименко, С. Захарченков, В. Опарін, О. Сніжко, В. Федосов, С.Юрій та ін. Однак, враховуючи тенденції розвитку економіки, виникає необхідність розробки комплексного підходу щодо формування та реалізації державної фінансової політики з розподілом бюджетних трансфертів між суб'єктами фінансової системи.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення функціональних харак-

теристик фінансової системи в модельній конструкції державної фінансової політики та взаємодії її складових.

Виклад основного матеріалу. Фінансова система є найбільш вагомою регуляторною складовою економічної інфраструктури держави. Водночас особлива роль фінансових взаємозв'язків зростає у ринковій економіці, оскільки існування багатьох форм власності, вільної конкуренції неможливе без концентрації, перерозподілу фінансових ресурсів та ефективного їх використання між суб'єктами фінансової системи – держава, підприємства, домогосподарства, фінансові посередники та фінансові ринки. Такий склад суб'єктів фінансової системи цілком узгоджується із стандартом Системи національних рахунків, який уніфікує інституційні одиниці економіки країни і виділяє в їх складі 5 секторів: сектор загального держав-

ного управління (державні інституції, що забезпечують діяльність законодавчої, виконавчої та судової влади країни); сектор нефінансових корпорацій (інституційні одиниці, діяльністю яких є виробництво ринкових товарів та надання нефінансових послуг); сектор фінансових корпорацій (сукупність корпорацій, які спеціалізуються на фінансових послугах чи допоміжній фінансовій діяльності); сектор домогосподарств (приватна економіка споживачів, кожен з яких веде окреме домашнє господарство); сектор некомерційних організацій (благодійні, соціально-культурні організації та фонди, що обслуговують нематеріальні потреби громадян) [6, с.68].

Наведені тлумачення дозволяють визначити відмінності в економічній сутності фінансової системи з погляду вітчизняної та західної наукової думки (табл. 1).

Таблиця 1

**Тлумачення економічної сутності «фінансова система»
вітчизняною та західною науками**

Вітчизняна наука	Західна наука
Розглядає рух вартості фінансових ресурсів у рамках фінансової системи в двох аспектах: - на безповоротній та нееквівалентній основі для задоволення суспільних потреб (бюджетно-податкова політики); - на еквівалентній основі, що будується на ринкових відносинах	Розглядає рух фінансових інструментів в рамках фінансової системи тільки на еквівалентній основі, що будується на ринкових відносинах
Розглядає фінансову систему в широкому аспекті, а фінансові відносини домогосподарств, нефінансових корпорацій, держави як за участю фінансового посередництва, так і без нього	Зосереджує увагу, переважно, на діяльності фінансового сектору, через який суб'єкти задовольняють попит у фінансових послугах, залишаючи поза увагою фінансові відносини без участі фінансового сектору
Відсутнє бачення фінансової системи з позиції інституційної економіки, яке передбачає в складі фінансової системи систему корпоративного управління	Присутнє бачення фінансової системи з позиції інституційної економіки, яке передбачає в складі останньої систему корпоративного управління

Джерело: розробка автора

Виходячи з визначення поняття «система» – як сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням [1], відзначимо, що спільною ознакою елементів фінансової системи є те, що вони забезпечують рух фінансових інструментів.

Фінансова система України дозволяє більш докладно уявити не лише зміни у зовнішньому фінансовому оточенні, а й сутність відповідних процесів, які вони віддзеркалюють. Так, наприклад, у рамках «цивілізаційного» процесу, саме зміна фінансової інфраструктури складає суть сучасного зов-

нішнього фінансового оточення у світі [7, с. 41–52, 60–82].

До числа прорахунків, які у негативному напрямку підсилюють умови виникнення та існування нециклічного перелому фінансової системи відносять, як правило, безсистемність фінансової політики в період фінансової кризи, орієнтація її лише на одну економічну концепцію – монетаризм, відірваність банківської системи, від розвитку економіки, використання методів «шокової терапії» [3, с. 38–41]. Але поряд з цим важливо зазначити, що зовнішньоекономічна динаміка розвитку відноситься не тільки до економік, які здійснюють перехід до ринкового середовища, але й до тих економік, де відбувається оновлення або зміна певних

фінансових інститутів та їх взаємозв'язку з суб'єктами фінансової системи [8]. Насамперед, це стосується державного втручання в регулювання фінансової системи, розвитку фінансового ринку, стимулювання заходів щодо залучення та використання прямих іноземних інвестицій, ефективного корпоративного управління тощо..

Механізм функціонування фінансової системи розглядається крізь призму сукупності інструментів для планування та фінансування, а також управління їх фінансовими потоками з використанням засобів інформаційної, організаційної та методичної підтримки, впровадження яких дозволить стабільно розвиватись в умовах державної фінансової політики (рис.1).

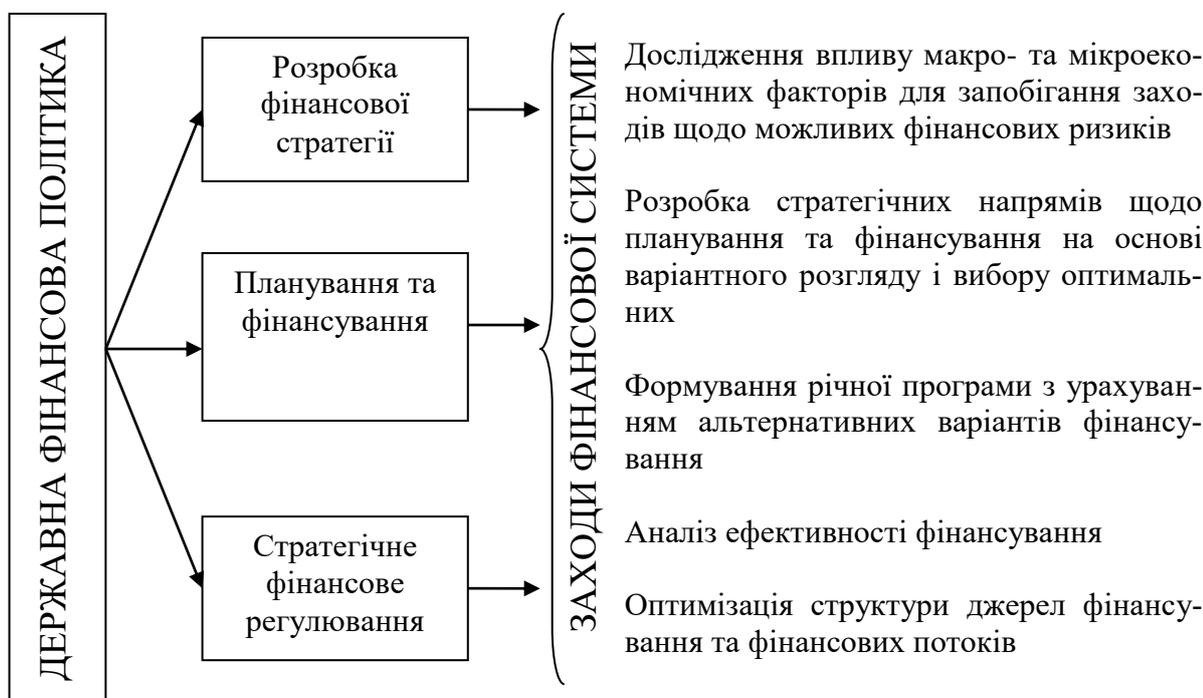

Рис. 1. Механізм функціонування фінансової системи при розробці, плануванні та регулюванні державної фінансової політики

Джерело: побудовано автором

Більш прийнятним процесом розвитку фінансової системи є так звана еволюційна фінансова теорія, що веде своє походження від теорії економічного розвитку Шумпетера і сьогодні найбільш відома в інтерпретації Р. Нельсона і С. Уінтера, які намагаються порушити питання саме про виникнення циклів фінансової системи [4, с. 57–68].

Можливість існування такого висновку підтверджується наступним. По-перше, відмовляючись від моделі загальної рівноваги, де активну самостійну роль відіграють гроші та відсотки як передатні ланки від грошових перемінних, особливого значення набуває все, що відноситься до банківської системи, яка виконує в економіці найважливі-

шу функцію перерозподілу та залучення фінансових ресурсів [12, с. 12].

По-друге, важливість банківської системи підкреслюється тим, що у процесі забезпечення потреби у фінансових ресурсах особливу роль відіграють кредитні відносини [10, с. 142]. По-третє, ринкові перетворення у країнах свідчать, що успіх або невдача таких процесів багато в чому залежить від наявності обґрунтованої фінансової стратегії, оскільки характер фінансової системи суб'єкта стрімко змінює ситуацію в економіці, яка безумовно залежить від змін у фінансовій політиці держави, формування нових умов у бюджетних відносинах [2, с. 45; 5, с. 145]. По-четверте, об'єктивно обумовлений розвиток стійкої фінансової системи

під впливом змін економічних чинників є імпульсом формування раціональної моделі державної фінансової політики, яка поєднує в собі об'єктивні фінансові відносини, стратегію функціонування державних фінансів, що забезпечує умови для максимізації обсягів фінансових ресурсів, реалізації механізмів раціонального їх розподілу й використання, належного регулювання, стимулювання і контролю за економічними і соціальними процесами, використовуючи фінансові методи, і, формулюючи підтримку фінансовій системі, виходячи із цілей ефективного управління фінансами [9; 11, с. 259].

Змістовна складова державної фінансової політики та її взаємозв'язок з іншими фінансовими категоріями представлено на рис. 2.

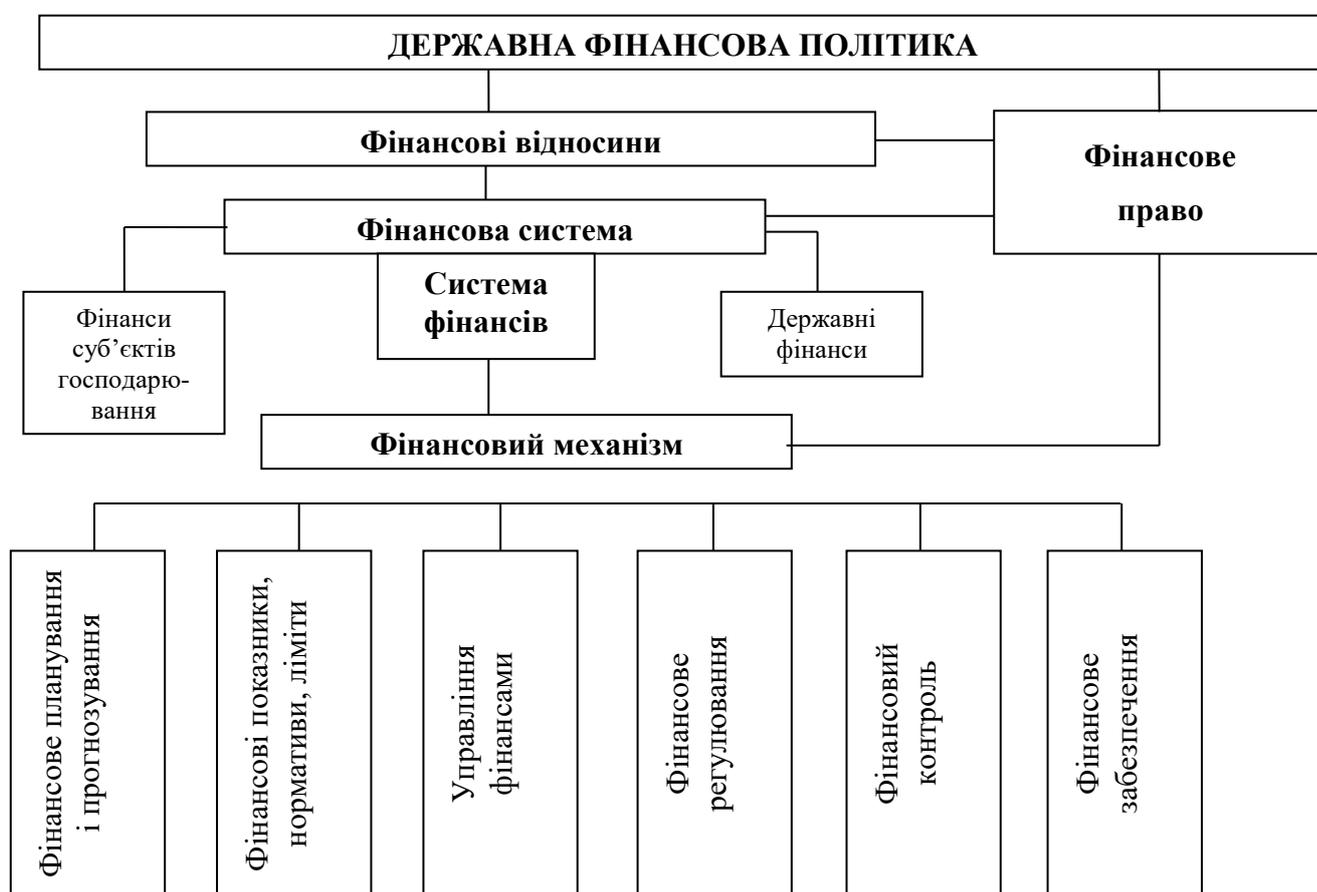

Рис. 2. Змістовна складова державної фінансової політики та її взаємозв'язок з іншими фінансовими категоріями

Джерело: побудовано автором

Реалізація фінансової політики держави здійснюється у вигляді комплексу заходів, які втілюються через фінансове право, систему фінансів, фінансову систему і фінансо-

вий механізм з метою найбільш повного виконання фінансами своїх функцій. Через норми фінансового права, елементи фінансової системи і фінансового механізму здійсню-

ється реалізація положень концепції економічного розвитку держави. Якщо остання відсутня, то навряд чи можна говорити про будь-яку фінансову політику в державі. Так, в залежності від впливу на окремі складові фінансової системи фінансова політика держави може бути деструктивною, коли заходи впливу будуть призводити до погіршення параметрів об'єкта управління фінансами (зменшення окремих статей витрат державного бюджету), і конструктивною, коли заходи мають протилежний ефект (збільшення податкових надходжень до державного бюджету).

Формуючи та реалізуючи державну фінансову політику слід брати до уваги, що конкретним його втіленням є фінансовий механізм, за допомогою якого здійснюється безпосередньо розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів з метою забезпечення основних функцій і завдань, покладених на державу.

Здійснюючи аналіз і співставлення думок щодо складової фінансової політики слід відзначити, що загальним недоліком більшості підходів є виділення окремих її видів, які не мають відношення до фінансів і є лише елементами економічної політики або містять в собі окремі елементи фінансових відносин.

Розглянемо типові приклади таких помилок. Так, політика в сфері страхового і фондового ринків майже не відноситься до державної фінансової політики через те, що в них відсутня основна її ознака – мобілізація, розподіл і використання фінансових ресурсів державними інститутами. Присутність держави на страховому ринку обмежується лише страхуванням окремих категорій службовців і осіб, умови праці яких мають ризиковий характер дії. Крім того, обсяг таких операцій є несуттєвим для ринку в цілому, здійснення виплати здійснюються за рахунок коштів державного бюджету через уповноважених страховиків, тому вплив держави на страховий ринок фактично нівелюється.

Держава виходить на фондовий ринок з метою розміщення власних боргових зобов'язань і в цьому сенсі, впливає на фондовий ринок. Але це не політика держави на фондовому ринку, а лише політика держави

в сфері управління державним боргом, або частина бюджетної політики. Саме в цих сферах подібні дії мають вирішальне значення. Не слід вважати, що держава емітує власні цінні папери лише для того, щоб відбувся розвиток фондового ринку. Головна мета полягає у необхідності залучення ресурсів для фінансування видатків бюджету, виконання поточних зобов'язань за емітованими борговими інструментами минулого періоду.

Визначення міжнародної фінансової політики виявляється звичайною компіляцією заходів, які існують в інших видах фінансової політики, лише виокремлюючи їх міжнародну специфіку. В її основу покладено управління валютно-фінансовими і кредитними відносинами у сфері міжнародних відносин. Мова йде про частину грошово-кредитної політики та про політику управління державним боргом (саме про позики від міжнародних фінансово-кредитних інститутів – Міжнародний валютний фонд, Світовий банк тощо).

Митна політика також містить елементи інших пов'язаних сфер діяльності. З одного боку встановлення ставок митних зборів або регулювання режиму оподаткування товарів та послуг, які перетинають кордон, є частиною бюджетно-податкової політики, адже мова йде про фінансові потоки, які спрямовуються на поповнення дохідної частини державного бюджету. Ті ж елементи митної політики, які відносяться до регулювання експорту-імпорту товарів та послуг, встановлення квот, обмежень, заборон ніяким чином не стосуються руху фінансових ресурсів. Відбувається переміщення матеріальних цінностей втілених в конкретних результатах діяльності суб'єктів господарювання у вигляді товарів та послуг, тому їх слід відносити до елементів економічної політики держави.

Таким чином, ми дотримуємось тієї точки зору, що виділення тих чи інших видів фінансової політики повинно відображати цільові орієнтири держави та завдання, які вирішуються її конкретними діями. При реалізації своїх цілей держава може бути присутня на окремих ринках або приймати необхідні законодавчо-нормативні акти. Це означає, що їх не слід виділяти як відповідні

види фінансової політики, а розглядати лише як інструментарій, використання якого дає можливість досягти заздалегідь визначених орієнтирів.

В рамках даного дослідження представлено модель формування та реалізації держав-

ної фінансової політики та виділено ключові її види – бюджетно-податкова політика, грошово-кредитна політика і політика управління державним боргом (рис. 3).

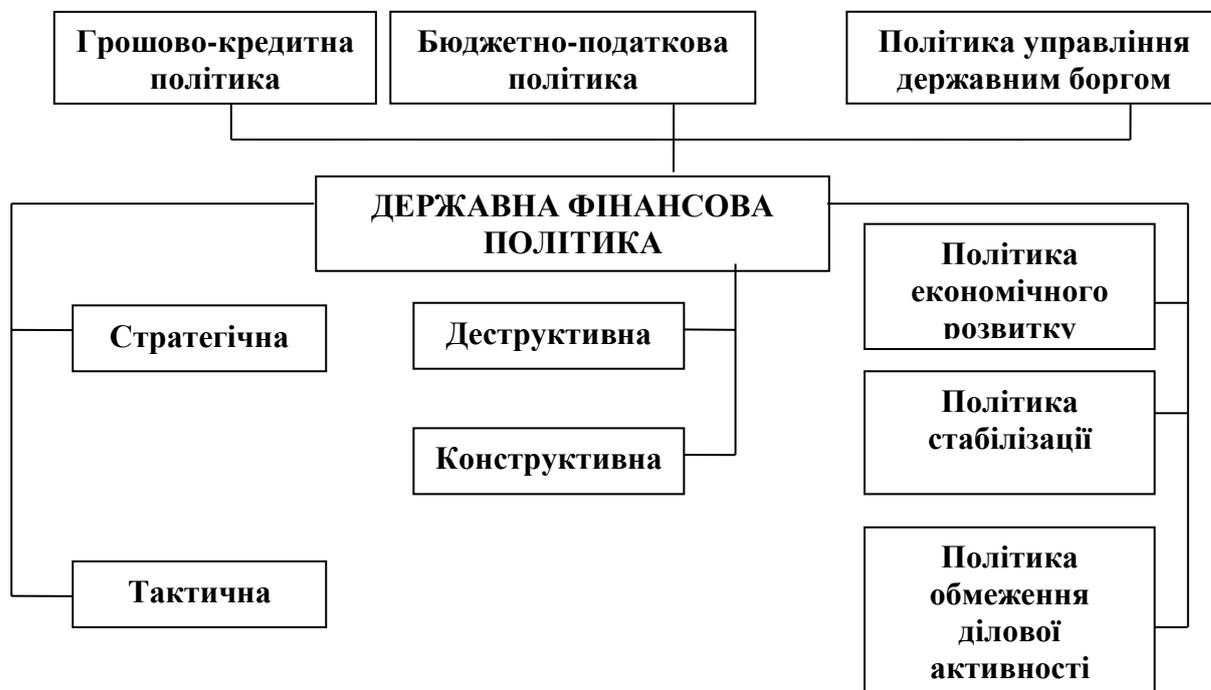

Рис. 3. Модель формування та реалізації державної фінансової політики України
Джерело: побудовано автором

Багаточисельність моделей державної фінансової політики так чи інакше спирається, як правило, або на скорочення доходної, або зростання витратної частини бюджету. Це обумовлено тим, що певний тип бюджетного фінансування може бути викликаний зміною його цільової функції, коли спад економічного розвитку країни відбувається незалежно від руху бюджетних трансфертів. Поряд з цим, існує певний консенсус щодо визначення основних напрямів розвитку державної фінансової політики, які так або інакше пов'язані із економічними чинниками: стабілізація фінансової системи, яка вирішує проблему кредитного забезпечення; поступове скасування наявних обмежень цінової політики; розширення та зняття обмежень на фінансовому ринку тощо [8, с. 137].

Висновки. Аналіз сучасних підходів до визначення категорії фінансова система виявив відсутність єдиного підходу як з боку

вітчизняної науки, так і західної. Основні відмінності між тлумаченнями сутності фінансової системи вітчизняною та західною науками полягають у тому, що західна наука не розглядає в контексті фінансової системи державні фінанси, а зосереджує увагу на діяльності фінансового посередників, через який суб'єкти задовольняють попит у фінансових послугах, залишаючи поза увагою фінансові відносини без участі фінансового сектору. В свою чергу, західна наука в контексті нової інституційної економіки розширює рамки фінансової системи і включає до її складу систему корпоративного управління.

Виходячи з того, що бюджетно-податкова політика як складова фінансової політики держави спрямована на перерозподіл ВВП за допомогою системи оподаткування, бюджетних витрат та соціальних трансфертів, то її пріоритетний напрям в короткостроковому періоді має бути спрямований на мак-

роекономічну стабілізацію та протистояння інфляції, в довгостроковому – сприяння стійкому зростанню та сталому розвитку країни, покращення демографічної ситуації, інфраструктури, освіти тощо.

В розрізі дискреційного напряму бюджетно-податкова політики має бути пов'язана із законодавчою зміною щодо величини державних закупівель, податків і трансфертів з метою стабілізації економіки. Конструктивна її складова повинна бути заснована на дії стабілізаторів, тобто інструментів, величина яких не змінюється, а їх наявність автоматично стабілізує економіку. До таких інструментів необхідно відносити податок з доходів фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, непрямі податки (в першу чергу ПДВ), допомогу по безробіттю та допомогу соціально незахищеним верствам населення. Так, в розвинених країнах економіка на 2/3 регулюється за рахунок дискреційної бюджетно-податкової політики і на 1/3 за рахунок дії стабілізаторів. При цьому саме бюджетно-податкова політики має формувати ефект мультиплікатора, відсутність зов-

нішнього лагу, реальні дії щодо реалізації стабілізаторів в економіці, нівелюючи ефект витіснення, наявність внутрішнього лагу, невизначеність та дефіцит бюджету.

Застосування грошово-кредитної політики у тісній взаємодії із бюджетно-політикою політикою забезпечує тактичні дії державної фінансової політики щодо контролю за грошовою масою, рівнем відсоткових ставок, обмінним курсом національної валюти. Основною метою даної складової фінансової політики держави є боротьба з інфляційними процесами, основними інструментами яких виступають операції на фінансовому ринку і управління обліковою ставкою.

Політика управління державним боргом повинна визначати функціональність дії фінансового механізму щодо гарантованого виконання зобов'язань суб'єктів фінансової системи, через взаємоузгодженість цілей і методів бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики, дій уряду та НБУ до розробки заходів із зниження боргового навантаження.

Список літератури:

1. Академічний тлумачний словник (1970–1980). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/systema>.
2. Гайдар Е. Макро- и микроэкономические последствия мягких бюджетных ограничений. – М.: ИЭПП, 2009. – 48 с.
3. Павловський М.А. Макроекономіка перехідного періоду: Український контекст. – К.: Техніка, 2009. – 336 с.
4. Сніжко О. В. Сучасні теоретичні підходи до визначення сутності фінансової системи / О. В. Сніжко // Фінанси України. – 2012. – № 8. – С. 57-68.
5. Федосов В., Опарін В., Львовичкін С. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: Монографія / За наук. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2002. – 387 с.
6. Школьник І. До питання про термінологічне розрізнення базових категорій фінансової науки / І. Школьник // Економіка України. – 2010. – № 7 (584). – С. 59-68.
7. Яковець Ю. История цивилизаций. – М.: ИНФРА-М, 1995. – 248 с.
8. Adams H. C. Science of Finance, an Investigation of Public Expenditure and Public Revenues / H.C. Adams – N.Y.: Henry Holt & Co, 1899.
9. Beck T. Financial Structure and Economic Development: Firm, Industry, and Country Evidence / T. Beck, A. Demerguc-Kunt, R. Levine, V. Maksimovic // World bank. – 2000. – June 14.
10. Calvo G., Frenkel J. Credit Markets, Credibility and Economic Transformation // Journal of Economic Perspectives. – 2011. – P.139–148.
11. Gurley G. J. Financial Structure and Economic Development Economic Development and Cultural Change / G. J. Gurley, E. S. Shaw // The University of Chicago Press. – 1967. – Vol. 15. – №. 3. – P. 257-268.
12. Van Ees H., Garretsen H. The Theoretical Foundation of the Reforms in Eastern Europe: Big Bang vs. Gradualism and the Limitation of Neo-Classical Theory // Economic Systems. – 2004. – № 1. – P. 1–14.

Trusova N.V.,

Doctor of Economic Sciences, PhD, Associated Professor,

Tavrian State Agrotechnological University,

FINANCIAL SYSTEM IN THE CONTEXT OF FORMING AND IMPLEMENTATION OF STATE AND FINANCIAL POLICY OF UKRAINE

Summary. *The financial system as a factor of integration of elements of total economic system of the state has been considered. Financial system meets the interests of all actors, maintaining the proper level its structural and dynamic parameters to carry out its functions on the integration of the economy. Proved, that an alternative model of development and implementation of financial policy in the context of the financial system and of the economic factors provides optimum cost distribution of financial resources between businesses, households, industries, regions, and finan-*

cial intermediaries. The mechanism of the financial system in the design, planning and regulation of the state financial policy has been determined.

The substantial part of financial policy and its relationship with the norms of financial law, elements of the financial system and the financial mechanism for implementation of the concept of economic development of the state have been identify. The main the kinds of financial policy, that are considered to be fiscal policy, monetary policy and debt management, have been considered. Proved that fiscal policy is an integral financial policy in the field of taxation, government spending and the state budget to promote employment and curb inflation. The main tools of monetary policy are the open market operations and the discount rate management. The policy of debt management is considering steps for preparation, issuance, placement of state debt, guarantees, maintenance and debt repayment.

Key words: *financial system, financial system entities, public financial policy, fiscal policy, public debt management.*